

نظامی گنجوی و چین

پژوهشگر جیانگ هوی - چین

در چشم نظامی گنجوی چین زیبا و مرموز بود. ظاهراً او در تصویر چین غلو نموده و بعضی اوقات حتی عنان اختیار را از دست داده است، ولی در واقع آنچه در خاطر او می‌گذشت بدون اساس هم نبود. اکنون من بتوان نمونه چند مثال می‌آورم:

۱- چینی‌ها زیرک و خردمندند:

نظامی گنجوی در «شرفنامه» داستان مناظره نقاشان رومی و چینی را نگاهشت. روزی اسکندر خاقان چین و مهمانان کشورهای دیگر را دعوت نمود و ضیافتی ترتیب داد. مهمانان در ضیافت بگرمی به گفتگو پرداختند.

زمین خیز هر کشور از دهر چیست
بهر کشور از پیشه‌ها بهر چیست

چین به اروپا ببرند. تدریجاً مردم «ابریشم» را به این راه معروف نسبت دادند و آنرا «راه ابریشم» خواندند.

سفر و بازرگانان ایران بعد از آنکه از چین بسرزمین مادری خود باز می‌گشتند گاهگاهی واقعیات چین را که دیده و شنیده بودند برای دیگران نقل می‌کردند. در میان مردم عده‌ای که از این واقعیات لذت برده بودند با کمال خیال پردازی داستان‌هایی براساس آن واقعیات آفریدند. سپس بعضی از نویسندگان و شعرا این داستانهای زیانزد را در آثار ادبی جمع نمودند یا به شعر کشیدند و یا آنها را به کتابهای تاریخی وارد ساختند. در این میان یکی از معروفترین شعرای داستان‌پرداز درباره چین نظامی گنجوی است.

پروفسور جیانگ هوی، عضو اداره نشریات زبانهای خارجی جمهوری خلق چین از ایرانشناسان معروف و علاقه‌مندان به نام فرهنگ فارسی به شمار می‌رود. وی سالها در دانشگاه پکن آموزش زبان فارسی به دانشجویان و علاقه‌مندان زبان فارسی را در اس کارهای خود قرار داد و تعدادی زیاد دانشجوی آشنا به زبان و ادبیات فارسی را تربیت کرد. ایشان از سال ۱۹۸۰ کار بررسی و ترجمه ادبیات فارسی به زبان چینی را آغاز کرد. و تاکنون چندین کتاب ادبی فارسی را به زبان چینی ترجمه کرده است. عمده‌ترین آثار ترجمه شده آقای جیانگ هوی عبارتند از:

- ۱- دیوان رودکی چاپ اول فوریه ۱۹۸۲، چاپ دوم اوت ۱۹۸۴
 - ۲- منتخبات نظامی گنجوی چاپ اول مارس ۱۹۸۸
 - ۳- غزلیات ایران: آثار ۹۹ شاعر مشهور ایرانی را دربردارد. منجمله، حافظ، سعدی - نظامی - مولوی - سنائی - عطار چاپ اول ۱۹۸۸.
 - ۴- رباعیات خیام چاپ اول دسامبر ۱۹۸۸.
 - ۵- قابوسنامه چاپ اول ژوئیه ۱۹۹۰
 - ۶- فرهنگ ادبی جهان که در آن ۱۱۳ نویسنده و شاعر ایرانی معرفی شده‌اند چاپ اول ژانویه ۱۹۸۸
 - ۷- فرهنگ شعر جهان که در آن ۹۹ شاعر ایرانی همراه آثار آنها معرفی شده‌اند (زیر چاپ است).
 - ۸- فرهنگ نامداران جهان، در این کتاب بیش از ۱۰۰۰ تن از نامداران ایران معرفی شده‌اند (زیر چاپ است).
- پروفسور هوی همچنین بیش از ۱۰۰ مقاله راجع به ادب و فرهنگ فارسی در روزنامه‌ها و مجلات چین منتشر کرده است.
مجله آشنا از پروفسور جیانگ هوی به خاطر ارسال مقاله نظامی گنجوی و چین، تشکر کرده و موفقیت روزافزون ایشان، در خدمت به زبان و ادبیات فارسی را آرزومند است.

۱- تصویر چین از طرف نظامی و حقایق تاریخی

مردم چین و ایران از دیرباز آمد و رفت‌های دوستانه داشته‌اند. در قرن دوم پیش از میلاد، پادشاه سلسله‌های غربی چین «جانگ چیان»، را برای برقراری روابط سیاسی با سرزمین‌های غربی به «داسیا» (باکتریای کنونی آسیای مرکزی) گسیل داشت. از آنموقع تا قرن هشتم میلادی آمد و رفت‌های سفر و بازرگانان چین و ایران بهیچوجه قطع نشد. چون غرض از آمد و رفت‌های بین چین و ایران در آن وقت بطور عمده این بود که ابریشم را از

موقعیکه سخن از نقاشی میرفت:

یکی گفت نقاشی اهل روم

پسندیده شد در همه مرز و بوم

یکی گفت نشنیدی ای نقش بین

که افسانه شد در جهان نقش چین

چون رومی و چینی در آن داوری باهم مخالفت

وزریده و هریک به برتری خود در نقاشی دعوی و افتخار

کردند چاره‌ای جز این نبود که رومی و چینی بر طاقی

نوافراشته مشغول نقاشی بشوند. بعد از انجام کار از طرف

رومی و چینی مردم متوجه شدند که کارهای آنها از حیث

نقش و رنگ با یکدیگر هیچ تفاوتی نداشت بجز آنکه

بمعکوس یکدیگر بودند. علت آن چیست؟

بصورتگری بود رومی بی‌پای

مصقل همی کرد چینی سرای

هر آن نقش کان صفا گیرنده شد

به افروزش این سوپذیرنده شد

بالاخره همه میگفتند:

بر آن رفت فتوی در آن داوری

که هست از بصر هر دورا باوری

ندانند چو رومی کسی نقش بست

که صقل چینی بود چیره دست

این داستان که مولوی هم آنرا به صورتی دیگر آورده

نشان میدهد که مردم ایران در عصر زندگی نظامی

گنجوی تا حدی با هنرهای دستی ظریف و نقاشی زیبای

چین آشنایی داشتند. از نظر تاریخی فن و مهارت نقاشی

چین در سلسله‌های تانگ و سونگ (۶۱۸-۱۲۷۹) با

ریزه کاری دلنشین و خطوط ظریف به کمال پختگی

رسیده بود. امکان نداشت که در این مدت طولانی سفرها و

بازرگانان ایران از آثار نقاشی چین هیچ به کشور خود

نیابورده باشند. از آن به بعد نقاشی ایرانی‌ها تلفیق

صورتگری چین رشد زیادی یافته و بزودی بصورت مینیاتور

درآمد. از آن جهت میتوان گفت که این داستان نظامی

احیاناً نگارش نگردد.

۲- آمدن مانی به چین برای تبلیغ دین خود:

چینیان از آمدن مانی خبر یافتند و به استقبال او

شتافتند. مانی که تشنه شده بود در راه حوض آبی دید.

می خواست با کوزه آب بردارد. اما تصادفاً کوزه بسنگ

کنار حوض خورد و شکست. مانی بسیار غمگین شد و

روی آب با قلم چیزی نقاشی کرد. بزودی سگی مرده و

کرم گرفته روی آب حوض ظاهر گشت. چینیان که

حاضر بودند حیرت کردند و به مانی بسیار ابراز احترام

نمودند.

چو در خاک چین این خنبر گشت فاش

که مانی بر آن آب زد دورباش

ز بس جادوئیهای فرهنگ او

بدو بگرویدند و ارزنگ او

اینکه آیا مانی به چین آمده یا نه در کتب تاریخی

چین چیزی نوشته نشده ولی دین مانی واقعاً وارد چین

گردید. برحسب آمار سال ۸۴۳ میلادی تعداد زنان مرده

در شهر چانگ ان (بایتخت آن زمان چین) که از پیروان

مانی بودند به ۷۲ نفر رسیده بود. از این عدد میتوان تصور

کرد که پیروان مانی در آن موقع چقدر زیاد بودند.

سند دیگری هم هست. اکنون یگانه معبد کامل

مانوی که از هزار سال پیش باقی مانده در چین است که

در کوهستان هواییائو حومه شهر چوان جو جنوب چین قرار

دارد. این معبد در آغاز با کاه گل ساخته شد و در سلسله

سونگ (۹۶۰-۱۲۷۹) با سنگ نوسازی گردید. در معبد

نقش برجسته مانی روی دیوار سنگی حجاری شده که

مانی را با سیمانی خوش و مهربان در حالی که بر تختی

از نیلوفر آبی نشسته نشان می دهد. بلندی این حجاری

۱،۵۲ متر و پهنای آن ۸۳،۰ متر است.

۳- تصویر خاقان چین:

در «هفت پیکر» آمده است: خاقان چین بخاطر

جنگ با بهرام گور به ایران لشکر کشید. ارتش بهرام گور

اول عقب نشینی کرد و بعد بهرام گور با سیصد سوار به

حمله ناگهانی پرداخت و پیروز شد. در بهار دو سال بعد

خاقان چین بار دوم به ایران لشکر کشید. ولی چون بهرام

می دانست که این لشکرکشی به دسیسه وزیر ظالم است

که بذرفضاح و نغز میان چین و ایران افکنده، او را

کشت. این خبر به خاقان رسید، فرستاده‌ای روانه کرد و

از بهرام پوزش خواست. از آن به بعد صلح و آرامش میان

دو کشور برقرار شد.

همه میدانند که در تاریخ، هیچ جنگی میان چین و

ایران بوقوع نپیوست، پس چرا نظامی گنجوی اینطور

سروده است؟ علت اینست که مفهوم «چین» در زمان

قدیم با مصداق کنونی یکی نیست. بنظر ایرانیان قدیم

تمام سرزمین شرقی خارج از ایران چین بود. بنابراین

هرگاه که ایرانیان با ملیتهای شرقی جنگیده اند تصور شده

است که با چین می جنگند و چون ملیتهای ترک که در

سرزمین چین زندگی میکردند حقیقتاً بارها با ایرانیان

پیکار کرده‌اند، از اینجهت تعجب آور نیست که در

«خمس» نظامی گنجوی از جنگ بین ایران و چین سخن

رفته باشد.

۴- تصویر دختران چین:

نظامی گنجوی دختران چین را در شعرهای خود بسیار

توصیف کرده است، مثلاً در داستان نشستن بهرام در

گنبد صندل گون در «هفت پیکر» و افسانه ارشمیدس با

کنیزک چینی در «اقبالنامه» و غیره. به غیر از این نظامی

غزلی درباره دختر ختن (محللی معروف واقع در جنوب

سین جیانگ چین) سرود:

یارب، چه جمال است این کان ماه ختن دارد؟

صد یوسف کنعانی در چاه ذقن دارد

در طاق دوا برویش خورشید نهان گشته

زیبا صنمی بر رخ باقوت عدن دارد

گویی که گل سرخست اندر چمنی رسته

هم سروسهی بالا، هم صحن چمن دارد

گر حسن بت از خوبی چون شهید و شکر باشد

در شعر نظامی بین، چه ذوق سخن دارد؟

از نظر نظامی گنجوی دختران چین بسیار زیبا

هستند. حتی یوسف کنعان هم بناچار در چاه ذقن دختر

ختن افتاد. از این شعر دانسته می شود که منظور از

دخترانی که نظامی در شعرهای خود تعریف و توصیف

کرده دختران اویغور، اوزبک، قرقیز، تاجیک و ملیتهای

دیگر سرزمین غرب چین است، نه دختران چینی بطور

عام.

نظامی گنجوی در وصف چین بسیار سخن گفته

است. در سال ۱۹۷۲ هیئت نمایندگی عالیرتبه دولت

ایران از چین دیدار نمود. رئیس هیئت نمایندگی در

مجلس ضیافت نخست وزیر جوشن لای گفت: «تاریخ

کهن مملکت ما، تقریباً از همان آغاز پیوسته همراه با

تاریخ چین ورق خورده است. ادبیات پارسی آکنده از

اشارات دلپذیر به کشور شما است، که شاید زیباترین

آنها را در اثر یکی از بزرگترین شعرای ایران بنام

«نظامی» میتوان یافت. این نظر او کاملاً صحیح است.

۲- تأثیرات آثار نظامی گنجوی در ادبیات

اویغور و ملیتهای دیگر غرب چین

سرزمین غربی چین از لحاظ جغرافیائی به ایران

نزدیک است. در عهد قدیم از راه ابریشم فقط بازرگانان پارس بسمت شرق یعنی چین نمی آمدند، بلکه بازرگانان ملت‌های غرب چین نیز به سمت غرب یعنی به پارس می‌رفتند. بدین ترتیب این راه سین جیانگ (سرزمین غربی چین) را با پارس بهم مرتبط می‌ساخت و بالعکس فرهنگ پارس که در قرون وسطی شکوفا شده بود بر ملت‌های سین جیانگ تأثیر می‌گذاشت. بخصوص از قرن ۱۰ میلادی بید به علت اینکه مبلغین دینی ایرانی برای تبلیغ و اشاعه اسلام به منطقه سین جیانگ می آمدند، بسیاری از مردم منطقه سین جیانگ فارسی و عربی را یاد می‌گرفتند و ادبیات فارسی نیز بیش از پیش در این سرزمین راه می‌یافت. در این میان تأثیرات آثار فردوسی، سعدی، حافظ و نظامی زیادتر بود.

تأثیرات آثار نظامی در موارد مختلف دیده می‌شود. «لیلی و مجنون» و بخش‌هایی از «خسرو و شیرین» و «اسکندرنامه» نظامی در میان اویغور و ملت‌های دیگر سین جیانگ شناخته شده بود و شاعران این ملت‌ها از سبک و شیوه نظامی تقلید کرده‌اند. در زمینه‌های ایده‌نولوژی و فلسفه، تشبیهات و استعارات، تعبیرات ادبی و لغات و غیره نیز میتوان ربط‌های این ملت‌ها را با آثار نظامی گنجوی کمابیش یافت.

۱- ابدان ناصر (۱۸۴۸-۱۷۷۰) شاعر اویغور «فرهاد و شیرین» را برشته تحریر درآورد که مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر «خسرو و شیرین» نظامی قرار گرفته بود. مردم اویغور عقیده داشتند که فرهاد شاهزاده چین بود و می‌گوند دره و تخت رود که در مقابل هزار مجسمه بودائی زیکریک در شهرستان تورفان نزدیک کوچای (محل قدیم کشور گوی زی باستانی) از جنوب منطقه سین جیانگ قرار دارد با دست خود شاهزاده ساخته شده بود.

۳- وضع ترجمه و معرفی آثار نظامی گنجوی در چین مردم چین نظامی گنجوی را در شناخته‌اند و بیش از ده سال نیست که آثار او به زبان چینی ترجمه و چینیان با او آشنا شده‌اند. با اینکه مدتی دراز از معرفی آثار نظامی در چین نمی‌گذرد تعداد آثاری که درباره او به زبان چینی نوشته شده چندان کم نیست و همچنان نیز ادامه دارد. تحقیقات پیرامون نظامی و ترجمه‌های آثار او به زبان چینی از قرار زیر است:

۱- مه ۱۹۸۲- ماده «نظامی گنجوی» در «جلد ادبیات خارجی. دائرة المعارف چین» داخل شد که بوسیله جانگ هونگ نیان نگارش گردید.

۲- سال ۱۹۸۲- «منتخب غزلیات نظامی گنجوی» (۶ عدد) که از طرف جانگ هوی از فارسی به چینی ترجمه شده بود در «مجموعه آثار ترجمه شده باد

بهار» شماره ۲ انتشار یافت.

۳- سال ۱۹۸۲- «معرف ادبیات فارسی (قسمت دوم)» که از طرف جانگ هونگ نیان نوشته شد در مجله «ادبیات خارج از کشور» شماره ۳ منتشر گردید. در این رساله پروفیسور جانگ هونگ نیان نظامی و آثارش را بطور مفصل معرفی نمود.

۴- سال ۱۹۸۳- مقاله جانگ هوی به عنوان «لیلی و مجنون» اثر معروف فارسی که بر اساس داستان عربی برشته تحریر درآمده است» در مجله «جهان عربی» شماره ۱ چاپ گردید.

۵- اوت سال ۱۹۸۴- «لیلی و مجنون» که به وسیله جانگ هونگ نیان از فارسی به چینی ترجمه شده بود بوسیله شرکت انتشاراتی اتحادیه هنر و ادبیات چین چاپ گردید.

۶- اوت سال ۱۹۸۶- رساله جانگ هونگ نیان بعنوان «لیلی و مجنون» روموژولیت شرق» نوشته شد.

۷- ژانویه سال ۱۹۸۸- ماده «نظامی گنجوی» که از طرف جانگ هوی تالیف شده بود داخل «فرهنگ بزرگ ادبی جهان» گشت.

۸- فوریه سال ۱۹۸۸- «لیلی و مجنون» که از روسی به چینی بوسیله لویونگ برگردان شده بود از طرف اداره نشریات ادبیات مردم منتشر گردید. این کتاب آثار برگزیده در «مجموعه آثار معروف ادبی خارجی» بود.

۹- مارس سال ۱۹۸۸- «منتخبیات نظامی گنجوی» که از طرف جانگ هوی از فارسی به چینی ترجمه شده بود بوسیله اداره نشریات مردم سین جیانگ انتشار یافت. این منتخبات شامل ۶۲ عدد غزل، ۵۴ عدد رباعی، ۲ عدد قصیده و بخشی از «مخزن الاسرار»، «خسرو و شیرین»، «لیلی و مجنون»، «هفت پیکر»، «شرفنامه» و «اقبال‌نامه» است.

۱۰- ۲۲ دسامبر سال ۱۹۸۸- داستان «هفت پیکر» که از طرف جانگ هوی نوشته شده بود در هفتنامه «داستانهای ادبی» بچاپ رسید.

۱۱- ۲۰ ژوئن سال ۱۹۸۹- مقاله «دختران چین در شعر نظامی» نوشته جانگ هوی در روزنامه «مردم» (چاپ برای خارج از کشور) منتشر گردید.

۱۲- ۲۰ مه سال ۱۹۸۹- مقاله‌ای بعنوان «نظامی و چین» که از طرف جانگ هوی نگاشته شده بود در «جهان شرق» شماره ۳ منتشر گردید.

بغیر از این، آثار نظامی هم به کتابهای درسی مدارس عالی چین و بعضی از منتخبات اشعار جهان داخل گردید. مثال میاورم:

۱- آوریل سال ۱۹۸۵- یک غزل نظامی ترجمه شده از طرف جانگ هوی داخل «منتخبیات اشعار عشقی

کشورهای خارجی» گردید که بوسیله اداره نشریات هنر و ادبیات شان دونگ چاپ شد.

۲- ژوئیه سال ۱۹۸۶- دو غزل نظامی ترجمه جانگ هوی در «منتخبیات اشعار عشقی جهان» برگزیده شد که بوسیله اداره نشریات مردم جیانگ سی انتشار یافت.

۳- اوت سال ۱۹۸۶- یک شعر نظامی ترجمه شده بوسیله جانگ هونگ نیان داخل «اشعار هزار شاعر کشورهای خارجی» چاپ اداره انتشارات کودکان و نوجوانان لیائونینگ شد.

۴- سپتامبر سال ۱۹۸۶- دو شعر نظامی گنجوی که بقلم جانگ هونگ نیان ترجمه گردید داخل «منتخبیات آثار ادبیات شرق» - کتاب درسی مدارس عالی چین- شد که بوسیله اداره نشریات مردم هونان بچاپ رسید.

۵- مارس سال ۱۹۸۸- دو قطعه شعر ترجمه شده توسط جانگ هوی در کتاب «۱۵۰ شعر معروف کشورهای خارجی» بوسیله اداره انتشارات کودکان و نوجوانان جیانگ سی انتشار یافت.

۶- سال ۱۹۸۹- دو قطعه شعر ترجمه شده از طرف جانگ هوی برای کتاب «۳۰۰ قطعه شعر معروف کشورهای خارجی» انتخاب شد که بوسیله اداره نشریات هنر و ادبیات یانگ تسه بچاپ رسید.

در اینجا لازم به یادآوری است که دانشمندان و ایرانشناسان چین در این موفقیت بزرگ که توانسته‌اند در مدتی کوتاه آثاری مهم از نظامی یا دربار او به زبان چینی انتشار دهند از پشتیبانی و کمک آقای دکتر سیدجعفر شهیدی، استاد دانشگاه تهران و رئیس مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی، همچنین استادان ایرانی که با بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پکن و مرکز پژوهشهای فرهنگ ایران در دانشگاه پکن همکاری دارند بسیار برخوردار گشته‌اند. مثلاً دکتر غلامرضا ستوده بسیاری از مشکلات مرا در ترجمه، با مکاتبات پاسخ داد. بدین جهت میتوان گفت این کامیابی تبلور مساعی مشترک دانشمندان چین و ایران و منعکس‌کننده دوستی دو ملت است. من از مصمم قلب آرزو دارم و امیدوارم این دوستی همچنان برای همیشه پایدار و استوار بماند.

هوالمزیز الحکیم

ای دو جهان از قلمت یک رقم

بی رقمت لوح دو عالم عدم

در کف من، شمل توفیق ده

ره نه نهان ضایفة تحقیق ده

شمع زبانم سخن امروز ساز

شام من از صبح سخن روز ساز ■

• • •